

Filozófiai anyagfogalmak Szt. Vazul *Hexameron*jában
(absztrakt)

Előadásomban Szt. Vazulnak azokat az anyag fogalmával és kozmológiai szerepével kapcsolatos megjegyzéseit vizsgálom, melyeket a *Hexameron* első és második homíliájába találunk. Ezeken a helyeken Vazul egyrészt kritikával illet egyes nézeteket az anyag mibenlétéről, eredetéről, és funkciójáról, másrészt tesz néhány konstruktív jellegű állítást is, melyek egy saját elmélet körvonalait rajzolják ki.

Igaz ugyan, hogy ezek a homíliák nem elsősorban filozófiai értekezések, mégis jogosnak és megvilágító erejűnek tartom az említett szöveghelyek filozófiai elemzését, minthogy ezekben Vazul minden fenntartása ellenére, határozottan filozófiai jellegű érveléssel él.

Elemzésem középpontjában három szöveghely áll. Az első homília 8. fejezetében Vazul – Az antik filozófiai elméletek kontextusában meglehetősen szokatlan módon – amellet érvel, hogy az anyag mint minőség nélküli szubsztrátum fogalma, melyhez absztrakció útján juthatunk el, értelmetlen. Ha ugyanis egy adott szubsztanciáról minden egyes érzéki minőséget leválasztunk gondolatban, semmi sem marad. A szubsztancia tehát nem más, mint e minőségek összessége.

A második homília 2. fejezetében, miközben az „a föld pusztá és üres volt” passzust értelmezi, különféle érveket sorakoztat fel azzal szemben, hogy ezek a szavak valamiféle teremtetlen anyagra vonatkoznának. Ezekben az érvekben egyrészt a teremtő és az anyag közötti rangbéli különbségre támaszkodik, másrészt a formák, azaz az isteni bölcsesség befogadhatóságának problémáját veti fel, illetve a különböző eredetű princípiumok közötti harmónia lehetőségét kérdőjelezi meg.

Végül, a második homília 3. fejezetében, miután Vazul abban véli felfedezni vitapartnerei tévedésének gyökerét, hogy az emberi és isteni alkotótevékenység között túlságosan szoros analógiát feltételezve az előbbi meghatározottságait az utóbbira is kiterjesztik, a kettőt összehasonlítva mutat rá néhány olyan különbségre, melyet a rivális álláspontok képviselői figyelmen kívül hagytak. Ennek megfelelően itt fejti ki a legrészletesebben saját álláspontját az anyag kozmológiai szerepével kapcsolatban.

E három szövegrészt együtt olvasva rekonstruálok és elemzem Vazul álláspontját és érvelését három szempontból. Egyrészt felvázolom, milyen megfontolásokból és mi módon érvel az általa elutasított nézetekkel szemben. Ezután az ezekkel szembeni kritikáját is figyelembe véve megpróbálom lehetőség szerint minél pontosabban felvázolni saját álláspontját. Eközben mindvégig szem előtt tartom, hogy a görög filozófiai hagyomány mely

elemeire támaszkodik, és mely elemeit utasítja el mind a polemikus, mind konstruktív érvelése során, valamint elhelyezem álláspontját az egyéb késő antik és kora keresztény anyagelméletek kontextusában is.

(english)

Philosophical theories of matter in the *Hexameron* of St. Basil

In this talk, I'm going to examine some remarks made by St. Basil in first two homilies of his *Hexameron* regarding the concept of matter and its role in cosmology. In these Basil, apart from criticising certain views concerning the the origin, definition, and role of matter, also presents some positive statements on base of which it is possible to sketch the outlines of his own theory of matter.

Granted, that these homilies are no philosophical treatises in any stricter sense, I still find it reasonable to subject the above mentioned places to philosophical analysis as in these Basil, despite of all his explicit reservations concerning philosophical practice, relies on essentially philosophical arguments.

I focus mainly on three places of the homilies. In the eighth chapter of the first homily Basil, taking a rather unusual direction – as far as ancient theories of matter go –, argues that the concept of matter as a substrate devoid of all quality, which is to be grasped by means of abstraction, is of no sense. For in the end, all sensible qualities abstracted, nothing is left. Substance therefore is nothing but a conglomerate of these sensible qualities.

In the second chapter of the second homily, commenting on the passage „Yet the earth was invisible and unformed¹”, he presents a variety of arguments against interpreting it as a reference to some sort of uncreated matter. Of these arguments some are based on the immense gap of value between God and matter, others explore if it be possible for anything at all to receive the forms, which are after all the wisdom of God himself. Moreover, he asks where the harmony between two independent principles could possibly come from.

Lastly, in the second chapter of the third homily, he identifies the mistake of his opponents as positing a far too close analogy between the creative activity of God and that of human craftsmen, and so imposing human limitations on divine action. Then, he goes on to make a comparison of the two activities himself, pointing out the differences which the criticised accounts allegedly disregard. Thus, this is a most proper place to look for his own views concerning the cosmological role of matter.

¹ Gen. 1,2. (New English Translation of the Septuagint)

Taking these three places together I reconstruct Basil's view and examine it in three respects. First I outline on what grounds he argues against the rival views in question. Then, partly relying on the critique itself, I try to present his own position in a relatively detailed manner. In the meantime I also expound his use of the greek philosophical tradition concerning the subject matter and at last try to posit his view in the context of other late antique and early christian theories of matter.